



دکتر شاهرخ محمدبیگی
دانشیار دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز

چکیده

ترجمه قرآن به زبان فارسی، پیشینه ای بیش از هزار سال دارد. در سده‌های پیاپی عالمان و مترجمان قرآن سعی کرده‌اند که معانی آیات را، هر چه دقیق‌تر بیان کنند. یکی از آیاتی که ترجمه‌های گوناگونی از آن ارائه شده آیه «ان مع العسر یسر» (انشراح ۵/۹۴) است. نویسنده مقاله، پس از ارائه و بررسی ترجمه‌های گوناگون، به بیان دقیق معنای آیه پرداخته است.

کلید واژه: انشراح، عسر، یسر، مع

بررسی ترجمه آیه

از آیاتی که ترجمه‌های گوناگون شده است آیه «ان مع العسر یسر» در سوره انشراح می‌باشد. اینک، چند نمونه آورده می‌شود:

۱. پس، از پی دشواری آسانی است (آیتی).

۲. حقا که با سختی آسانی هست (قرشی).
۳. پس بدان، با هر دشواری آسانی است و با هر سختی البته راحتی و آسانی است (بروجردی).
۴. که از پی دشواری آسانی ای هست (پاینده).
۵. پس با هر دشواری، آسانی قرین است (پورجوادی).
۶. از این به بعد هم دل خوش دار که بعد از هر دشواری، گشایشی است (موسوی همدانی).
۷. بی گمان، در جنب دشواری، آسانی است (گنابادی).
۸. بنابراین، مسلماً از پی سختی آسانی است (صاحبی).
۹. به تحقیق، با سختی نتیجه آسانی است (مصطفوی).
۱۰. با دشواری خواری است (ابوالفتوح رازی).
۱۱. پس با هر سختی، آسایشی است (کاویانپور).
۱۲. محققاً با هر دشواری و سختی، آسانی همراه است (اصفهان‌ای).
۱۳. پس البته ای پیغمبر! با هر تنگی و دشواری آسانی و سستی است (یاسری).
۱۴. پس بی گمان، در کنار دشواری آسانی است (انصاری).
۱۵. با هر دشواری و تنگی، آسانی است و فراخی (میبدی).
- با توجه به ترجمه‌های بالا معانی مفردات آیه یادشده، چنین ترجمه شده است:
- مع: از پی، با، با...قرین، بعد، در جنب، به دنبال، با...نتیجه، با...همراه، در کنار.
- عسر: دشواری، سختی، هر دشواری، هر سختی، دشواری، هر دشواری و سختی، هر تنگی و دشواری، هر دشواری و تنگی.
- یسر: آسانی، آسانی، راحتی و آسانی، آسانی ای، گشایشی، خواری، آسایشی، آسانی و سستی، آسانی و فراخی.

تحقیق در معنای مع :

همان گونه که گذشت، برای واژه «مع»، ترجمه‌های گوناگونی آورده شده که در تفاسیر، پیرامون آن، بحث شده است از جمله :

۱. سید محمود طالقانی، چنین گفته است: «حرف مع، به جای بعد، پیوستگی یسر را با عسر می‌رساند».

۲. علامه طباطبایی، چنین می‌گوید: «منظور از کلمه (مع=با)، واقع شدن یسر، به دنبال عسر است، نه این که منظور از معیت، این باشد که یسر و عسر در زمان واحد، تحقق می‌یابد».

۳. قرشی چنین بیان کرده: «ناگفته نماند: که آیه نمی‌گوید: بعد از سختی آسانی هست بلکه، با لفظ «مع» می‌فهماند که آسانی با رنج همراه است. از لحظه تحمل سختی، آسانی، به تدریج به دست می‌آید. اما، المیزان، معیت را به معنای معیت پی در پی گرفته است، نه با هم بودن».

۴. و ملا فتح‌الله کاشانی، چنین تشریح کرده: «ذکر مع که متضمن مصاحبت می‌باشد برای مبالغه است در معاقبه یسر به عسر و اتصال او به آن، مانند اتصال متقاربین».

۵. مکارم شیرازی چنین توضیح داده است: «همیشه در کنار سختی‌ها، آسانی هاست. حتی، به «بعد» تغییر نمی‌کند. بلکه به «مع» تعبیر می‌کند که نشانه همراهی است».

۶. و ابن عاشور، چنین نوشته است: «و کلمه مَعَ هنا مستعملة فی غیر حقيقة معناها لأنَّ العسر و الیسر نقیضان فمقارنتهما معا مستحیلة، فتعین انَّ المعیة مستعارة لقرب حصول الیسر عقب حلول العسر او ظهور بواوره، بقرینة استحالة المعنی الحقیقی للمعیة، و بذلك یندفع التعارض بین هذه الایة و بین قوله تعالی: سیجعل الله بعدَ عسر یسراً، فی سوره الطلاق».

۷. و حقی بروسوی، چنین آورده است: «فی کلمه «مع» اشعار بغایة سرعة مجیی الیسر كأنه مقارن للعسر و الا فالظاهر، ذکر کلمه المعاقبة لا اداة المصاحبة لأن الضدین لا یجتمعان بل یتعاقبان».

ان مع العسر چو یسرش قفاست شاد بر آنم که کلام خداست
 و قال بعضهم هذا عند العامة و اما عند الخاصة فالمعیه حقیقه کما قیل :
 بر جانم از تو هرچه رسد جای منت است گر ناوک جفاست و گر خنجر ستم
 قال حضرة الشيخ الاکبر قدس سره الاطهر: «هی معیه امتزاج لامعیه مقارنه و لا
 تعاقب»^۶

۸. زمخشری، در دفع سؤال مقدر، چنین گفته است: «فان قلت: ان «مع» للصحة،
 فما معنى اصطحاب اليسر و العسر؟ قلت: اراد ان الله يصيبهم بيسر بعد العسر الذى كانوا
 فيه بزمان قريب، فقرب اليسر المترقب حتى جعله كالمقارن للعسر، زيادة فى التسلية و
 تقوية القلوب»^۷

تأخیر مسندالیه

همان طور که در آیه به چشم می خورد، «ان مع العسر یسراً»، مسندالیه موخر است.
 شایان اعتنا است، یکی از مواردی که مسندالیه موخر می شود عبارت است از این که خبر،
 ظرف و یا جار و مجرور باشد.^۸ مانند: «ان معی ربی» (شعراء، ۶۲/۲۶)؛ به درستی که پروردگارم
 با من است.

حال، اگر بخواهیم ترجمه دقیقی از آیه را بیان کنیم، باید به نکات زیر توجه داشت:
 ۱. در جمله «ان مع العسر یسراً»، «مع العسر»، خبر مقدم و «یسراً»، اسم موخر است،
 به عبارت دیگر، مسند مقدم شده و مسندالیه، موخر آورده شده است.

۲. کلمه یسراً، نکره آورده شده است.

۳. ترجمه باید به گونه ای باشد که رابطه اسنادی، یعنی جنبه مسندالیه و مسند، نمایان
 باشد.

۴. باید توجه داشت که: «در زبان فارسی، همه اسم ها معرفه هستند، مگر آن که با ادات
 تنکیر همراه شوند».

یکی از مواردی که سبب می شود، گوینده مسندالیه را نکره بیاورد، قصد تعظیم و

بزرگداشت آن است :

مگر بویی از عشق مستت کند طلبکار عهد الستت کند
۵. در نثر عادی، مسندالیه، مقدم بر مسند است. اما، در ادبیات، گاهی برای تأکید و اهمیت دادن، مسندالیه، موخر بر مسند است. البته، به شرطی که رابطه اسنادی، از لحاظ معناشناسی اشتباه نشود:

غلام نرگس مست تو تاجدارانند خراب باده لعل تو هوشیارانند^۹

از این رو، به نظر می آید، که ترجمه آیه، به صورت زیر درست تر باشد:

به درستی که آسانی ای با سختی است.

یعنی، آیه این پیام الهی را می دهد: یسر(آسانی و آسایش و...)، با عسر(سختی و دشواری و...)، به دست می آید، نه این که نتیجه هر سختی و دشواری، آسانی باشد. به عبارت دیگر، آسانی، حاصل کوشش و سختی کشیدن است، نه این که هر سختی، به راحتی و آسایش بینجامد. این مطلب را آیه زیر، اثبات می کند:

«سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا» (طلاق، ۷/۶۵)؛ به زودی خدا، آسانی ای را پس از سختی قرار می دهد.

نتیجه گیری

آیه یاد شده، پیوستگی یسر را با عسر می رساند. آسانی، با رنج همراه است. به قول سعدی شیرازی:

نا برده رنج گنج میسر نمی شود مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد^{۱۰}

۱. موسوی همدانی، ۲۰/۵۳۴.
۲. قرشی، ۱۲/۲۷۴.
۳. کاشانی، ۱۰/۲۸۴.
۴. مکارم شیرازی، ۲۷/۱۲۷.
۵. ابن عاشور، ۳۰/۳۶۴.
۶. حقی بروسوی، ۱۰/۴۶۴.
۷. زمخشری / ۷۷۱.
۸. امینی، انواع علوم بلاغی / ۱۳۸.
۹. همان / ۱۰۴.
۱۰. دهخدا، ۷/۱۰۷۹۰.